

Lausunto

07.11.2022

Asia: VN/16052/2021

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti

Lausunnonantajan lausunto

Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?

Näyttelijäliitto kiittää mahdollisuudesta lausua raportista näyttelijöiden puolesta.

Raportissa on onnistuttu kuvaamaan kulttuurin nykytilanne ja ahdinko. Raportissa tuodaan myös hyvin esille luovan alan lisäarvo kansalaisille, hyvinvoinnille, taloudelle ja työllisyydelle.

Raportissa ehdotetut toimenpiteet ovat pääpiirteissään kannatettavia. Muutamia lisähuomioita lausunrossamme.

Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?

1. Hallitus antaa vuonna 2023 alkavalla hallituskaudella eduskunnalle kulttuuripoliittisen selonteon
2. Kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevä ministeriryhmä muodostetaan ja siitä tehdään pysyvä käytäntö
3. Lisätään kulttuurialan rahoitusta valtion talousarviossa yhteen prosenttiin ja valtion ja kuntien rahoituksen yhteisvaikutusta sekä kehitetään kannustimia yksityisen rahoituksen houkuttelemiseksi vahvistamaan kulttuurisektorin taloutta.
4. Tekijöiden tekijänoikeuksien ja neuvotteluaseman vahvistaminen: toteutetaan DSM-direktiivin implementointi, seurataan sen vaikutuksia ja valmistellaan kansallinen nk. toinen paketti tekijänoikeuksien kansalliseksi kehittämiseksi
5. Varmistetaan freelancereiden sosiaaliturva ja työehdot: vahvistetaan kollektiivista sopimista, luovutaan tekijänoikeuskorvauksien huomioimisesta ansiosidonnaisen sovittelussa, kokeillaan

taiteilija-allianssia, kokeillaan yhdistelmävakuutusta sekä rajataan työkorvauksen käyttöä (Näyttelijäliiton ehdotus vahinkoyrittäjyyden kitkemiseksi, ei raportissa)

Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?

1. Kulttuuripoliittinen selonteko seuraavalla hallituskaudella
2. Kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevä ministeriryhmä: lisään ministereiden ja ministeriöiden yhteistyötä kulttuurin edistämiseksi
3. Raportin toimenpiteet kirjataan hallitusohjelmaan ja sitoudutaan myös toteuttamaan ne
4. Seuraavissa vaaleissa jokaiseen vaalipaneeliin vähintään yksi kulttuuripoliittinen keskusteluaihe ja vaalikoneisiin myös kulttuuria koskevia kysymyksiä
5. Kulttuurialan järjestöt omalta osaltaan pitävät kulttuuria koskevia asioita esillä, lisäävät kansalaisten ja poliitikkojen tietoa ja ymmärrystä, mutta tarvitsemme ”lähettiläs- tai avainpoliitikkoja” sitouttamaan muita poliitikkoja ja pitämään kulttuuripolitiikkaa esillä

Lukukohtaiset kommentit

Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Kulttuuri läpäisee koko yhteiskunnan, mutta politiikassa se on jätetty marginaaliin. Kulttuuripolitiikka pitää nostaa raportissa esitetysti tulevien hallitusten kunnianhimon kohteeksi.

Koronan jälkeen monilla esittävän taiteen taiteilijoilla on luottamuspuola päätöksentekijöihin. Koronarajoitusten yhteydessä koettiin laajasti, että esittävää taidetta ja taiteilijoita ei arvostettu. Esittävän taiteen freelancereiden hätää ei riittävästi kuultu.

Kulttuuripoliittista selontekoa valmisteltaessa eri taiteenaloja tulee kuulla ja huomioida tasapuolisesti. Taiteenaloilla on hyvin erilaiset realiteetit ja ansaintatavat, joten taiteenaloja ei voida niputtaa. Osittain em. eroavaisuudet johtuvat lainsäädännöstä ja tehdyistä poliittisista valinnoista, esim. tekijänoikeuslaissa eri tekijöille on Suomessa taattu eri tasoisia oikeuksia ja mahdollisuuksia neuvotella korvauksistaan, joidenkin tekijöiden oikeuksien käytöstä valtio maksaa ja toisten ei, eri taiteenalojen rahoitus on rakennettu eri tavalla, joidenkin taiteenalojen järjestöjä tuetaan valtion varoista enemmän kuin toisten ja taiteilijoiden koulutuspolitiikkaakin on tehty monenkirjavista lähtökohdista, mikä vaikuttaa siihen, että kuinka paljon minkäkin alan taiteilijoita on.

Kulttuuripolitiikka tulee saada näkyväksi poikkihallinnollisesti sekä valtion että kuntien päätöksenteossa. Vaikka tämä on vaikea tavoite, sitä pitää edelleen jaksaa pitää esillä.

**Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Kulttuuribudjetin nostaminen 1 % valtion budjetista tulee toteuttaa. Samalla tulee kuitenkin varmistaa, että kunnat huolehtivat kulttuurin edistämistehtävästään, ettei käy niin, että samalla kun valtio nostaa omaa kulttuuribudjettiaan, kunnat pienentävät omaansa.

Kaikki keinot, joilla kulttuurin yksityistä rahoittamista tehdään houkuttelevammaksi ovat tervetulleita. Hyvä esimerkki tästä on ollut av-tuotantotuki, joka on omalta osaltaan vahvistanut sekä kansainvälistä rahoitusta että kannustanut yksityisiä sijoittajia.

Kannatamme rahaston kehittämistä ja verovähennysoikeutta yksityisille lahjoituksille. Ehdotamme lisäksi, että yksityisille kotitalouksille säädettäisiin kotitalousvähennystä vastaava verovähennysoikeus tilaamistaan teatteri- tai musiikkiesityksistä.

**Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Raportissa on osuvasti ilmaistu monessakin kohdassa, miten tärkeitä hyvinvoivat ja ammattitaitoiset tekijät ovat sille, että syntyy korkeatasoista kulttuuria ja sisältöjä.

Ehdotetut rahoitusmallit ovat kannatettavia, erityisesti AVMS-direktiivin implementoiminen siten, että siitä tuloutuu kotimaisten sisältöjen hyväksi 20 miljoonaa euroa.

Huomautamme kuitenkin, että sekä uusien että vanhojen rahoitusmallien vaikutusta taiteilijoiden työskentelyolosuhteisiin ja toimeentulomahdollisuuksiin tulisi seurata ja tilastoida nykyistä kattavammin. Varsinkin kun merkittävää julkista tukea osoitetaan myös aloille, joilla toimivat yritykset ovat kansainvälisesti omistettuja ja tekevät julkisesti tuetuilla sisällöillä liiketoimintaa, on hyvä varmistaa, että Suomessa toimivien taiteilijoiden työskentelyolosuhteet ja ansaintamahdollisuudet ovat asiallisia ja reiluja.

Av-teosten julkinen ja yksityinen rahoitus ovat vahvistuneet viime vuosina merkittävästi. Business Finlandin mukaan tv-sarjojen budjetit ovat ainakin kolminkertaistuneet. Av-tekijöiden (esim. käsikirjoittajat, ohjaajat, näyttelijät) työskentelyolosuhteet tai toimeentulo eivät kuitenkaan ole kehittyneet vastaavalla tavalla vaan päinvastoin. Tekijöitä edustaville järjestöille raportoidaan

heikentyneistä työolosuhteista, pienentyneistä tuloista ja siitä, että työ tehdään aikaisempaa tiukemmilla aikatauluilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston tekijänoikeuden vastuualueen henkilöstöresurssia tulisi lisätä. Tekijänoikeusasioiden merkitys on laajentunut ja laajenee edelleen. Samalla tekijänoikeuskysymykset ovat myös kansainvälistyneet ja monimutkaistuneet. Suomessa ei ole vuosikausiin pystytty edistämään kansallista lainsäädäntöä. Tarvitsemme lisää osaavaa henkilökuntaa, jotta pystymme kilpailukykyisinä kansainvälisen ja nopeasti muuttuvan digitaalisen kehityksen mukana.

DMS-direktiivin kansallisen implementoinnin vaikutuksia tulee seurata: Toteutuuko direktiivin tarkoitus vahvistaa tekijöiden neuvotteluasemaa vai tarvitaanko lisämuutoksia. Lisäksi Suomessa tulee selvittää kansallisen lainsäädännön tarpeita valmistella nk. toinen paketti tekijänoikeuslainsäädännön kehittämiseksi.

Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Taiteilijoiden palava tarve toteuttaa intohimoaan ja tehdä ammattitaitoaan vastaavaa työtä tekee heistä heikkoja puolustamaan henkilökohtaisia oikeuksiaan. Suomessa tehdään edelleen liian paljon näkyvää ja arvostettua taidetta nk. omalla ilmaisella työllä ja sosiaaliturvan rahoittamana, koska rakenteemme eivät kaikilta osin toimi. Monet ovat valmiit luopumaan esim. oikeudesta tekijänoikeuskorvaukseen saadakseen työn. Näitä ongelmia ei ratkaista yhdellä keinolla ja raportissa onkin esitetty muutamia hyviä kannatettavia ratkaisuja- Haluamme tuoda esille muutamia huomioita niihin ja ehdottaa lisäkeinoja.

Kannatamme ehdotusta apurahojen tason nostamisesta ja taiteilijaeläkkeiden määrän lisäämisestä. Apurahojen tulisi nykyistä paremmin vastata taiteilijoiden koulutustasoa. Tulevina vuosina eläköityy esim. esittäville aloilta taiteilijoita, jotka ovat tehneet uransa freelancerina eivätkä ole kerryttäneet vastaavaa eläkettä kuin edelliset sukupolvet, joten valtion taiteilijaeläkkeiden tarve kasvaa entisestään.

Esittäville taiteelle allianssimalli olisi toimivampi ratkaisu, kuin taiteilijapalkka. Toivomme, että jo aiemmin OKM:ssä selvitettyä allianssimallia kokeiltaisiin esittävän taiteen alalla seuraavalla hallituskaudella. Allianssimalli on jo pitkään ollut käytössä sekä Ruotsissa että Norjassa. Siinä lisäarvona toimeentulon lisäksi on tarjota yhteisö ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia esittävän taiteen alalla laajemminkin kuin allianssin jäsenille. Taiteilijapalkan juridinen selvittäminen tulee viemään aikaa, joten ennen sen käyttöönottoa olisi hyvä toimeenpanna allianssikokeilu. Taiteilijapalkka voisi olla yksinkertaisesti toteutettavissa ja toimiva esim. pitkissä apurahoissa, joiden osalta voitaisiin palata aiempaan malliin valtion taiteilijaprofessoreista, joille aiemmin maksettiin palkkaa, joka muutettiin Taite-uudistuksen yhteydessä apurahoiksi.

Kannatamme lämpimästi myös erilaisten tulomuotojen yhteensovittamisen kehittämistä sekä sosiaaliturvassa että verotuksessa sekä työvoimahallinnon ohjeistusten yhdenmukaistamista ja selkiyttämistä. Erityisen huolissamme olemme TE-palvelujen siirrosta kuntiin: pelkäämme, että tulkintaongelmat räjähtävät siirron myötä ja freelancereiden epävarmuus lisääntyy. Aina kun 2000-luvulla on tehty hallinnollisia uudistuksia työvoimapalveluihin, tulkintaepäselvyydet ovat lisääntyneet ja vanhat ohjeet ovat ”kadonneet”. Tässä uudistuksessa on välttämätöntä varmistaa, että ohjeistukset ovat selkeät ja kaikkialla samat. Olemme mielellämme mukana laatimassa ohjeita ja tiedottamassa niistä.

Yhdistelmävakuutuksen kokeilu luovilla aloilla olisi hyvä toteuttaa jo seuraavalla hallituskaudella. Asiaa on selvitetty jo aiemmin ja nyt olisi hyvä jo edetä kokeiluvaiheeseen.

Hallituksen 11.2.2022 tekemä päätös, jonka mukaan luovutaan tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa, on erittäin tervetullut muutos.

Muutosta valmistellessa tulee varmistaa, että se kohtelee kaikkia tekijänoikeuskorvauksia tasapuolisesti. Kaikilla taiteenaloilla ei ole toimivia kollektiivisia ratkaisuja eikä kaikkia tekijänoikeustuloja makseta tekijänoikeusjärjestöjen kautta. Esim. av-alalla osa tekijänoikeustuloista maksetaan suoraan tuotantoyhtiöistä, Ylestä tai jonkin muun kuin tekijänoikeusjärjestön (esim. liiton) kautta. Eri taiteenaloja ei saa asettaa epätasa-arvoiseen asemaan sen vuoksi, ettei kaikilla ole yhtä hyvin toimivia tekijänoikeusjärjestelmiä.

Freelancereiden neuvotteluasemaa tulee vahvistaa, sekä työn tekemisen että tekijänoikeuksista sopimisen osalta. EU:n komissio on vahvistanut freelancereiden ja itsensätyöllistäjien oikeuden sopia työnsä tekemisen ehdoista ja tekijänoikeuksista työehtosopimuksilla tai muuten kollektiivisesti. Suomen tulee varmistaa, ettei lainsäädäntö estä tämän neuvottelu- ja sopimisoikeuden toteuttamista. Suomessa on esim. audiovisuaalisella alalla (tv- ja elokuvat) muuta Eurooppaa ja varsinkin Pohjoismaita heikompi sopimisen kulttuuri.

Yksi keskeinen ongelma, josta aiheutuu nk. vahinkoyrittäjäyyttä, on verolainsäädännössä annettu mahdollisuus maksaa nk. työkorvausta, joka ei ole palkkaa, mutta josta maksaja pidättää veron eikä järjestely edellytä, että työn tekijällä on rekisteröity yritys, vaikka kyseessä onkin yritystulo. kulttuurialalla. Jopa valtionhallinto maksaa usein taiteilijoille palkan sijaan työkorvausta. Työkorvaus ei kerrytä työntekijän sosiaaliturvaa, siitä tulisi maksaa YEL ja ansiosidonnaista maksettaessa se tulkitaan yritystuloksi ja pahimmillaan pudottaa taiteilijan kokonaan työttömyysturvan ulkopuolelle. Työn tilaaja säästää sosiaaliturvan määrän maksamalla työkorvauksen ja sen vuoksi työkorvauksen maksaminen palkan sijaan on houkuttelevaa. Viimeisten n. 15 vuoden aikana tätä on alettu käyttää laajasti. Taiteilijalle järjestely selviää usein vasta kun hän joutuu ”viranomaisten hampaisiin”, esim. hakiessaan äitiyspäivärahaa, ansiosidonnaista tai Eläketurvakeskuksen tarkastuksen.

Ehdotamme, että työkorvauksen maksaminen rajataan koskemaan vain luento- ja kokouspalkkioita, kuten se oli rajattuna vielä 2000 luvun alussa. Työkorvaus on työsuhteen (=palkka) ja yritystoiminnan väliin jäävä harmaa alue, jonka johdosta aiheutuu aivan turhaa epäselvyyttä ja jää erilaisia sosiaaliturvaan liittyviä maksuja kertymättä. Valtio ja kunnat ja muut julkishallinnon toimijat voisivat ennen säädäntömuutosta jo välittömästi sitoutua siihen, että ne maksavat taiteilijoille palkkaa eivätkä työkorvausta.

Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Kannatamme tehtyjä ehdotuksia.

Samalla kun valtion kulttuuribudjettia nostetaan, tulee varmistaa, että kunnat edistävät kulttuurin ja taiteen edistämistä. Valtion tulee varmistaa, että kaikkialla Suomessa on taidetta ja kulttuuria saatavissa. Esimerkiksi valtakunnallisen teatteriverkoston säilyttäminen varmistaa, että kohtuullisten etäisyyksien päässä on koettavissa ammattimaista teatteria.

Kannatamme lämpimästi taiteen perusopetuksen tasapuolista kehittämistä siten, että tarjontaa on eri puolilla Suomea ja eri taiteenaloilla. Tällä hetkellä toisilla taiteenaloilla on vahvempia rakenteita kuin toisilla.

Toivomme, että sekä valtio että kunnat varmistavat, että jokaisella lapsella on asuinpaikasta ja perhetaustasta riippumatta mahdollisuuksia kokea ammattitaidetta.

Kannatamme tilasto- ja tietoperustan vahvistamista. Luvun 3. kommentteissa näkökulmistamme tarkemmin.

Kuusikko Elina

